

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ : ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΤΗΝ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ¹

Σουρραπά – Ασημακοπούλου Μαρία²

Εισαγωγή

Η συμβολή της μικρής ομάδας στην εκπαίδευση και συγκεκριμένα στην εποπτεία της πρακτικής άσκησης εκπαιδευόμενων κοινωνικών λειτουργών, έχει αποδειχθεί σημαντική, τόσο από την πείρα όσων ασχολήθηκαν μ' αυτήν όσο και από ευρήματα σχετικών μελετών. Αν και παραδοσιακά, η εποπτεία στην πρακτική άσκηση των εκπαιδευόμενων κοινωνικών λειτουργών ήταν ατομική, βαθμιαία άρχισε να κερδίζει έδαφος η ομαδική εποπτεία, διότι αναγνωρίστηκαν τα πρακτικά και ουσιαστικά οφέλη της. Η εποπτική ομάδα έχει συνήθως 2 έως 5 μέλη και ως εκ τούτου μειώνει τη δαπάνη σε εκπαιδευτικό προσωπικό. Στα πλαίσια της ομάδας, με την ενεργό συμμετοχή όλων των μελών, πολλαπλασιάζεται η βιωματική εμπειρία, παρέχονται ποικίλα κίνητρα για μάθηση, επαυξάνονται οι γνώσεις και διαχέεται η εξουσία περιορίζοντας την εξάρτηση από το πρόσωπο του επόπτη (Ταυλαρίδου – Καλούτση & Παπαφλέσσα, 2007, σελ. 216).

Στο κείμενο αυτό καταθέτουμε τη μακρόχρονη εμπειρία μας από τη μέθοδο της ομαδικής εποπτείας με σπουδαστές Κοινωνικής Εργασίας.

Τα οφέλη της ομαδικής εποπτείας

1. Το συναίσθημα του «ανήκειν» και οι διαπροσωπικές σχέσεις: Κατ' αρχήν ο σπουδαστής της εποπτικής ομάδας αισθάνεται ότι δεν είναι μόνος. Το συναίσθημα αυτό γεννιέται διότι υπάρχουν και οι άλλοι μέσα στην ομάδα που πιθανόν να συμμερίζονται τις απόψεις του, που έχουν παρόμοιες μ' εκείνον ανάγκες, που βρίσκονται λίγο-πολύ για τον ίδιο σκοπό στην ομάδα: την εκπαίδευση.

Η κατάσταση αυτή παρέχει στον σπουδαστή ένα συναίσθημα ασφάλειας και συγχρόνως την άνεση να εκφράσει ό,τι αισθάνεται. Βέβαια αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία στενών διαπροσωπικών σχέσεων. Όσο πιο στενός είναι ο δεσμός μεταξύ των μελών, τόσο

---

1. Το άρθρο αυτό δημοσιεύεται αναθεωρημένο από την πρώτη δημοσίευση: Σουρραπά, Μ. (1975). Η συμβολή της μικρής ομάδος στην εποπτεία: Παράγοντες που την επηρεάζουν, *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, Ε.Π.Π.Σ.Κ.Ε., τ.36, σελ.4-11.
2. Διετέλεσε καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας στη Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας και εν συνεχεία στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Κολλεγίου PIERCE - DEREΕ.

υψηλότερο είναι το ηθικό της ομάδας και το επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι η εμπειρία μέσα στην εποπική ομάδα, αν πρόκειται να έχει κάποια αξία, θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από σχέσεις που κάθε άλλο παρά επιφανειακές είναι. Ο δεσμός μεταξύ των σπουδαστών και το συναίσθημα εμπιστοσύνης τους βοηθά να αισθάνονται ασφαλείς να εκφραστούν και να εκδηλώσουν τα βαθύτερα συναισθήματά τους. Μόνο μια τέτοια ψυχική επαφή μπορεί να διευκολύνει τη μάθηση. Κάποιοι σπουδαστές μέσα στην εποπική ομάδα μπορεί να δυσκολευτούν ν' αποκαλύψουν τον βαθύτερο εαυτό τους και σ' αυτό το σημείο πρέπει να βοηθηθούν. Η αποκάλυψη όμως αυτή γίνεται με μέτρο και προσοχή και δεν φθάνει στο βάθος που έχει μια θεραπευτική εμπειρία.

2. Η ενότητα της ομάδας. Ο σπουδαστής μαθαίνει μέσα στην ομάδα και μέσω αυτής. Μια ομάδα με μεγάλη ενότητα προσφέρεται ως σημαντικό εκπαιδευτικό μέσο. Το κλίμα που υπάρχει επιτρέπει στα μέλη να επικοινωνούν άνετα μεταξύ τους και με τον επόπτη, εκφράζοντας σκέψεις, στάσεις και συναισθήματα που πιθανόν να μην τολμούσαν να φανερώσουν σε αντίθετη περίπτωση ή στην κατ' ιδίαν εποπική συνεδρία. Ασφαλώς, τα μέλη της εποπικής ομάδας θα διαφέρουν στον τρόπο που το καθένα εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες που του παρουσιάζονται, αλλά και στο βαθμό που το μέλος θα παρουσιάσει αμφιθυμικά συναισθήματα. Δηλαδή, από τη μια μεριά θα υπάρχει η ευχαρίστηση του να είναι κανείς μέλος μιας τέτοιας ομάδας και από την άλλη θα υπάρχει κάποιος φόβος για το τί θα ζητήσει, τί θα απαιτήσει η ομάδα απ' αυτόν. Παρόλο που η αμφιθυμία αυτή βαθμιαία θα αμβλύνεται, καθώς ο σπουδαστής θα ταυτίζεται όλο και περισσότερο με την ομάδα, δεν θα τον εγκαταλείψει τελείως, διότι βασικά θα συντηρείται από την πάλη του να παραμείνει άτομο με τη δική του ξεχωριστή προσωπικότητα, και συγχρόνως να συμμορφωθεί, να γίνει «Ένα με την Ομάδα».

3. Ταυτίσεις. Η μικρή ομάδα διευκολύνει την ταύτιση του σπουδαστή με τους άλλους, του σπουδαστή με την ομάδα ως σύνολο και τέλος του σπουδαστή με τον ίδιο τον επόπτη. Μέσω αυτών των ταυτίσεων, ο σπουδαστής θα μπορέσει ν' αναθεωρήσει τη συμπεριφορά του μέσα στην ομάδα, να αποβάλλει στοιχεία που ως τώρα έχουν δυσκολέψει τη μάθησή του, ν' αφομοιώσει άλλα, θετικά για την εργασία του και την προσωπική του ανάπτυξη.

Μαθαίνει γιατί ενθαρρύνεται, γιατί υποστηρίζεται και γιατί παίρνει ικανοποίηση. Το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν, εκτός του επόπτη, ως ένα σημαντικό βαθμό και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας: οι άλλοι γι' αυτόν και ο ίδιος για τους άλλους.

Η αλλαγή της στάσης του, εφόσον είναι πραγματική, δεν συμβαίνει μόνο μέσα στην εποπική ομάδα αλλά μεταφέρεται και έξω από αυτήν, στις σχέσεις του με τους

ανθρώπους που έχει αναλάβει να βοηθήσει, είτε αυτοί βρίσκονται μέσα σε ομάδες, είτε συνεργάζεται μαζί τους ατομικά. Η ταύτιση είναι σπουδαίο μέσο αλλαγής, που μπορεί σε άλλες περιπτώσεις να εξυπηρετήσει θεραπευτικούς στόχους και σε άλλες, όπως στην εποπτεία, να συμβάλλει στην επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων.

4. Εργαστήριο βιωμάτων: Αναμφισβήτητα, η εποπτική ομάδα αποτελεί για τον κάθε σπουδαστή εργαστήριο βιωμάτων της ομαδικής ζωής. Οι σπουδαστές, ανάλογα με τις ικανότητές τους και τη συμβολή του επόπτη, θα αξιοποιήσουν τα βιώματα αυτά.

Αν ο σπουδαστής ασκείται στην κοινωνική εργασία με ομάδες ή στην κοινοτική κοινωνική εργασία, τί ιδανικότερο πλαίσιο θα μπορούσε να βρει από την εποπτική ομάδα για να δοκιμάσει τη στάση του σε μια ποικιλία καταστάσεων που αργότερα θα συναντήσει στην εργασία του με μικρές ή μεγαλύτερες ομάδες και κοινότητες; Μαθαίνοντας να τις κατανοεί και να τις αντιμετωπίζει, ταυτιζόμενος με τον επόπτη και τα άλλα μέλη στην εποπτική ομάδα, εκπαιδεύεται στη μέθοδο της κοινωνικής εργασίας με ομάδες και στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού σ' αυτές είτε είναι ομάδες υποστήριξης και διεργασίας συναισθημάτων, είτε ομάδες δράσης ή συμβούλια προσωπικού ή επιτροπές που ο ίδιος είναι μέλος.

Αν πάλι ο σπουδαστής ασκείται στην κοινωνική εργασία με άτομο, η εποπτική ομάδα του προσφέρει μία επιπλέον ευκαιρία να επεξεργασθεί διαπροσωπικές σχέσεις, αμυντικούς μηχανισμούς, εμπειρίες αυτεπίγνωσης, κ.α.

5. «Γνώθι σ' αυτόν»: Η ομαδική εμπειρία βοηθά τον σπουδαστή να μάθει ν' ακούει προσεκτικά, να συμμετέχει ενεργά, να παραδέχεται τους άλλους, ν' ασκεί εποικοδομητική κριτική και να γνωρίσει εν τέλει τον εαυτό του.

Μέσα στην εποπτική ομάδα ο σπουδαστής θα μπορέσει να κατανοήσει καλύτερα τον εαυτό του και τις αντιδράσεις του, και μέσω της στάσης των άλλων. Συγκρίνοντας τον εαυτό του με τους άλλους και αντιλαμβανόμενος τί εντύπωση προξενεί, πώς οι άλλοι τον βλέπουν, αποκτά μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα του εαυτού του, ενώ συγχρόνως αυξάνεται η ευαισθησία που έχει να παρατηρεί και να κατανοεί. Μέσα στη μικρή ομάδα όπου αισθάνεται ότι ανήκει, σταδιακά θα μπορέσει να εκδηλωθεί όλο και περισσότερο φυσικά και αυθόρμητα. Αυτό θα του τονώσει ακόμα περισσότερο το συναίσθημα του «ανήκειν» και θα τον βοηθήσει στην εποικοδομητική συμμετοχή του. Αν δηλαδή βοηθηθεί να καταλάβει και να δεχθεί ότι βρίσκεται στην εποπτική ομάδα αυτός και οι άλλοι για να εκπαιδευθούν στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των ποικίλων καταστάσεων της εργασίας που θα αναλάβουν, θα μπορέσει να δει τον επόπτη ως σύμβουλο και καθοδηγητή και όχι ως πρόσωπο με τιμωρητική εξουσία. Μόνον έτσι θα

μπορέσει να παραδεχθεί και να επεξεργασθεί τις τυχόν αδυναμίες του και να ασκήσει εποικοδομητική κριτική στις αδυναμίες των άλλων, χωρίς να αισθάνεται την ανάγκη να καλυφθεί και να καλύψει τους άλλους απέναντι στην “εξουσία” που εκπροσωπεί ο επόπτης. Σημαντικό βέβαια ρόλο παίζει και η στάση κάθε σπουδαστή σε πρόσωπα εξουσίας.

Στο θέμα αυτό μεγάλη σημασία έχει η όλη ατμόσφαιρα που επικρατεί, όχι μόνο στην εποπτική ομάδα αλλά και στη σχολή γενικότερα. Σ’ ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο όπου δεν εφαρμόζονται οι δημοκρατικές διαδικασίες και όπου η εξουσία είναι δεσποτική, η πείρα μάς έχει διδάξει ότι δεν μπορεί να ευδοκιμήσει η ομαδική εποπτεία.

6. Η διάχυση της εξουσίας και η αλληλοσυμβολή των σπουδαστών της ομάδας στην εκπαίδευσή τους: Η εποπτική ομάδα μειώνει την εξουσία και περιορίζει τον εκπαιδευτικό ρόλο του επόπτη. Η αλληλοσυμβολή των σπουδαστών της ομάδας στην εκπαίδευση συχνά είναι καθοριστική. Τα περισσότερα μέλη θα δεχθούν ευκολότερα κριτική, περιορισμούς και πιέσεις από τους συνομηλίκους τους και θα εκφράσουν πιο άνετα τις διαφωνίες τους. Συγχρόνως, η υποστήριξη και η ενθάρρυνση των συνομηλίκων θα έχει μεγαλύτερη σημασία με αποτέλεσμα ο σπουδαστής να βοηθιέται ν’ αποκτήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τον επόπτη απ’ ό,τι στην ατομική εποπτεία. Θα κινείται με μεγαλύτερη άνεση μόνος του και δεν θα επιζητά τόσο πολύ την παραδοχή και αναγνώριση από τον επόπτη, διότι η ανάγκη εξαρτήσεώς του απ’ αυτόν θα μετριάζεται. Υπάρχουν φυσικά και οι άλλοι σπουδαστές και ο έλεγχος που ασκείται από την ομάδα και που θα επηρεάσουν τη συμπεριφορά του. Έτσι, ο κάθε σπουδαστής διδάσκει και συγχρόνως διδάσκεται από τους άλλους με την κατεύθυνση πάντα του επόπτη που κινείται για την επίτευξη του εκπαιδευτικού στόχου.

7. Πρωτοβουλία, δημιουργικότητα, ανεξαρτησία: Είναι σαφές επομένως ότι η ομάδα προσφέρεται για πολλούς σπουδαστές ως το καταλληλότερο πλαίσιο ν’ αναπτύξουν πρωτοβουλία, δημιουργικότητα και ανεξαρτησία, χαρακτηριστικά δηλαδή μιας “ορθής” επαγγελματικής στάσης.

Μερικοί όμως δεν μπορούν να βοηθηθούν εάν μεγαλύτερη σημασία έχει γι’ αυτούς η σχέση που θα δημιουργήσουν με τον επόπτη, ο οποίος αντιπροσωπεύει την “παράταξη” των ενηλίκων, παρά με την ομάδα των συνομηλίκων τους. Είναι αυτοί που τους είναι δύσκολο να μοιραστούν τον επόπτη σε μία εκπαιδευτική εμπειρία, όπως η ομαδική εποπτεία, και προτιμούν τις ιδιαίτερες συναντήσεις μαζί του. Μερικοί από αυτούς τους σπουδαστές χρειάζονται πίστωση χρόνου για να προετοιμαστούν για την ομαδική εποπτεία. Ορισμένες από τις ανάγκες τους ικανοποιούνται μέσα στην ατομική εποπτεία

και έτσι θα είναι σε θέση αργότερα να ενταχθούν με καλύτερους όρους στην ομάδα των συνομηλίκων τους. Η ατομική εποπτεία, σε σύγκριση με την ομαδική, παρέχει μια πλήρως εξατομικευμένη εκπαίδευση, ανταποκρινόμενη στις προσωπικές ανάγκες του κάθε σπουδαστή. Θεωρείται όμως ακριβή μορφή εκπαίδευσης από οικονομικής πλευράς και επιπροσθέτως *«η εξατομίκευση της διδασκαλίας στην πράξη δεν είναι πάντα εύκολη ούτε για τον διδάσκοντα ούτε για τον διδασκόμενο, γιατί βασίζεται στην αμοιβαιότητα που δύσκολα επιτυγχάνεται και γιατί η σχέση μπορεί να γίνει πολύ προσωπική»*, (Ταυλαρίδου – Καλούτση & Παπαφλέσσα, 2017, σελ. 216), με τις όποιες δυσκολίες αυτό συνεπάγεται.

Επομένως, η εποπτική ομάδα μπορεί να προσφέρει στα μέλη της ουσιαστικές εκπαιδευτικές εμπειρίες, αλλά ο επόπτης έχει την κύρια ευθύνη για τον τρόπο λειτουργίας της ομάδας και την εκπαίδευση τού κάθε σπουδαστή. Αν το κάθε μέλος της ομάδας δεν γίνει σεβαστό μέσα σ' αυτήν, αν δεν του δοθεί η ευκαιρία να εκφραστεί και να υποστηρίξει τις τυχόν αντίθετες απόψεις του, αν δεν έχει ευκαιρίες να δείξει πρωτοβουλία και ν' αναλάβει ευθύνες· αν τέλος, δεν μπορέσει ν' αναπτύξει ένα συναίσθημα εμπιστοσύνης ώστε να τον υπολογίζουν και να τον εμπιστεύονται οι γύρω του, δεν θα μπορέσει να δώσει τις ευκαιρίες αυτές στα άτομα που πρόκειται να βοηθήσει ως κοινωνικός λειτουργός. Μόνον όταν ο δημοκρατικός τρόπος ζωής γίνει βίωμά του μέσα και μέσω της εποπτικής ομάδας, θα μπορέσει να δώσει παρόμοιες ευκαιρίες και να δημιουργήσει κατάλληλο περιβάλλον με τους εξυπηρετούμενούς του.

Η Eileen Blackey, στο κλασικό βιβλίο της *«Group Leadership in Staff Training»* (1957), αναφέρεται στους παράγοντες που επηρεάζουν την ατμόσφαιρα και τις διαπροσωπικές σχέσεις μέσα στη μικρή ομάδα:

- i. Στους εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν το κάθε μέλος χωριστά αλλά και την ομάδα ως σύνολο.
- ii. Στη θέση που έχει κάθε μέλος στην ομάδα.
- iii. Στις υποομάδες που σχηματίζονται στην ομάδα και στις επιδράσεις που ασκούν.
- iv. Στους συναισθηματικούς δεσμούς που δημιουργούνται μέσα στην ομάδα.
- v. Στην ηγεσία που εκδηλώνεται μέσω των διαπροσωπικών σχέσεων και επηρεάζει τη ζωή της ομάδας.

Χωρίς αμφιβολία, οι εξωτερικοί παράγοντες, είτε αυτοί είναι το περιβάλλον της σχολής, είτε της οικογένειας, μπορούν να επηρεάσουν τη συμμετοχή κάθε μέλους χωριστά στην εποπτική ομάδα καθώς και την ομάδα ως σύνολο.

Η σιγουριά που το άτομο αισθάνεται, η εικόνα που πιστεύει ότι οι άλλοι έχουν γι' αυτόν, μια κάποια στερεοτυπική σφραγίδα που μπορεί να φέρει του «καλού», «κακού» ή του

«μέτριου» σπουδαστή επηρεάζουν τον βαθμό και τον τρόπο συμμετοχής του και τη θέση που θ' αποκτήσει βαθμιαία μέσα στην εποπτική ομάδα και συνεπώς την περαιτέρω εξέλιξή του.

Οι συναισθηματικοί δεσμοί που θα δημιουργήσει το άτομο στην εποπτική ομάδα βαθμιαία θα το στηρίξουν και θα διευκολύνουν την εκπαίδευσή του. Θα έχει την ηθική συμπαράσταση των άλλων, θα νοιώθει ότι νοιάζονται γι' αυτόν, ότι θέλουν να τον βοηθήσουν, ενώ συγχρόνως περιμένουν και από εκείνον αντίστοιχα βοήθεια. Βεβαίως, όλοι δεν είναι δυνατόν να δημιουργήσουν στον ίδιο βαθμό διαπροσωπικές σχέσεις. Θα γίνει κάποια επιλογή μεταξύ των μελών, θα δημιουργηθούν υπο-ομάδες, μερικοί θα μείνουν «παραέξω» ενώ άλλοι θ' αποτελέσουν τον «πυρήνα». Δεν είναι λίγες οι φορές που σπουδαστές με μέτριες ικανότητες βοηθήθηκαν σημαντικά λόγω των σχέσεων που δημιούργησαν με άλλους πολύ περισσότερο ικανούς από αυτούς. Αυτό υπακούει και το αντίθετο: δηλαδή, σπουδαστές που δεν μπόρεσαν να εξελιχθούν επειδή «έμειναν απ' έξω», επειδή δεν τους «διάλεξαν», επειδή εκείνοι δεν μπόρεσαν να πλησιάσουν τους άλλους περισσότερο.

Εδώ όμως είναι που παίζει σημαντικό ρόλο η στάση του επόπτη και η βοήθεια που θα παρέχει σε κάθε σπουδαστή χωριστά αλλά και στην ομάδα ως σύνολο. Από τη συμβολή του θα εξαρτηθεί πόσο αποτελεσματικό μέσο για την εκπαίδευση θ' αποτελέσει η ομάδα, γιατί ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της εποπτικής ομάδας είναι ότι καθοδηγείται από τον επόπτη, ενώ συγχρόνως έχει αναπτύξει και τη δική της ενδογενή ηγεσία. Αυτή η τελευταία δεν είναι πάντοτε σταθερή, αλλάζει σε ορισμένες ομάδες συχνότερα, σε άλλες ομάδες λιγότερο συχνά, επηρεαζόμενη από τις αλλαγές που συμβαίνουν στη δομή της ομάδας. Η φυσική ηγεσία της ομάδας επηρεάζει την εξέλιξή της, χρωματίζει τη συμμετοχή των μελών και το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών συναντήσεων, ενώ συγχρόνως, η σωστή χρησιμοποίησή της από τον επόπτη παίζει αποφασιστικό ρόλο για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων.

Ο ρόλος του επόπτη

Ο ρόλος του επόπτη στην ομαδική εποπτεία είναι πολύπλευρος, απαιτητικός και εξαιρετικά λεπτός. Συγκεκριμένα:

- ❖ Καταρχήν, ο επόπτης θα πρέπει να γνωρίζει και να έχει διευκρινίσει ποια είναι η ύλη που θέλει να διδάξει και ποιοι είναι οι εκπαιδευτικοί στόχοι που έχει θέσει. Όσο περισσότερο έχει τακτοποιήσει τα θέματα αυτά, τόσο πιο ευέλικτος θα είναι, τόσο πιο έτοιμος να παρατηρεί και να ενθαρρύνει τις σχέσεις. Έτσι θα μπορεί απρόσκοπτα να

καθοδηγεί, διατηρώντας παράλληλα τον έλεγχο της ομαδικής εποπτικής διεργασίας και χρησιμοποιώντας συνειδητά τον εαυτό του.

- ❖ Να κάνει συνειδητή χρήση της ομαδικής διαδικασίας καθώς και του περιεχομένου (υλικού) των συζητήσεων. Οι παρεμβάσεις του επόπτη γίνονται σε δύο διαφορετικά επίπεδα: Πρώτον, στο δίκτυο των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στην εποπτική ομάδα και δεύτερον στο περιεχόμενο των συζητήσεων κατά τις εποπτικές συναντήσεις. Το πρώτο προϋποθέτει γνώση εκ μέρους του επόπτη κάθε σπουδαστή ως ατόμου και συγχρόνως γνώση και ικανότητα να χειρισθεί τις ομαδικές διαδικασίες. Το δεύτερο προϋποθέτει ικανότητα του επόπτη να χειρισθεί μ' ευελιξία ποικίλο υλικό που φέρουν οι σπουδαστές στην ομάδα από τις περιπτώσεις που χειρίζονται και να είναι σε θέση από τα συγκεκριμένα παραδείγματα να καταλήξει σε γενικές αρχές. Σημειώνουμε ότι το αντίθετο συμβαίνει στην αίθουσα διδασκαλίας.
- ❖ Σ' όλη αυτή την εργασία, είναι απαραίτητο να αντιληφθεί ο επόπτης την άμεση σχέση που υπάρχει μεταξύ διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στην ομάδα και του υλικού της συζήτησης και πώς το ένα επηρεάζεται και μορφοποιείται από το άλλο. Δεδομένου ότι πρόκειται για εκπαίδευση σε ομαδικό πλαίσιο, μία απλή γνώση της προσωπικότητας του κάθε σπουδαστή καθώς και των προβλημάτων μάθησης που αντιμετωπίζει δεν είναι αρκετή. Θα πρέπει ο επόπτης να μπορεί να συσχετίσει τη γνώση του αυτή με την κατάσταση που παρουσιάζει η ομάδα ως σύνολο. Για να είναι αποτελεσματικός στις παρεμβάσεις του, θα χρειαστεί συχνά να μπορεί να διακρίνει τους παράγοντες που επηρεάζουν τις διαδικασίες της ομάδας και τον τρόπο που επιλύονται τα διάφορα προβλήματα που δημιουργούνται. Θα πρέπει να έχει τη διορατικότητα να δει τί εμποδίζει την ομάδα και τα άτομα να προχωρήσουν και πώς αντιδρούν στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Παρ' όλο όμως που θα επιθυμεί να επισπεύσει την εξέλιξη της ομάδας του, θα χρειαστεί πολλές φορές να λάβει υπόψη του ότι σε κάθε ομάδα, είτε εκπαιδευτική είναι είτε όχι, θα πρέπει να της δοθούν ο χρόνος και οι ευκαιρίες να επιλύσει τα προβλήματά της και να εγκαθιδρύσει τις δικές της αποτελεσματικές μεθόδους εργασίας.
- ❖ Η μάθηση μέσω της εποπτικής μεθόδου απαιτεί όχι μόνο νοητική αλλά και συναισθηματική συμμετοχή του κάθε μέλους, όπως ήδη αναφέραμε. Η επιτυχία της διαδικασίας αυτής της μάθησης μπορεί να αξιολογηθεί κατά τον καλύτερο τρόπο αν παρακολουθήσει κανείς την αλλαγή που συμβαίνει βαθμιαία στη συμπεριφορά κάθε μέλους. Η αφομοίωση νέων ιδεών και η αλλαγή της στάσης των μελών είναι μία διαδικασία που δεν μπορεί να επιβληθεί διά της βίας απ' έξω αλλά ούτε και να επισπευθεί. Επειδή όμως ο επόπτης έχει την υποχρέωση να διατηρήσει μία τέτοια ατμόσφαιρα που να διευκολύνει τη μάθηση, θα χρειαστεί να αλλάξει την υπάρχουσα

κατάσταση αν αυτή δυσκολεύει. Π.χ. μπορεί ένα ή περισσότερα μέλη να κυριαρχούν κατά τέτοιον τρόπο στη συζήτηση που να εμποδίζουν τη συμμετοχή άλλων ή να προσπαθούν να επιβάλλουν τις δικές τους ιδέες, δυσκολεύοντας την ομάδα να κινηθεί ελεύθερα και προς άλλα σημεία ενδιαφέροντος.

- ❖ Αν ο επόπτης πιστεύει ότι βρίσκεται εκεί για να «παραγεμίσει» τους σπουδαστές με γνώσεις, για να τους δείχνει συνεχώς τα λάθη τους, για να τους επιβάλλει αξίες, τρόπους, ορισμένη συμπεριφορά και για να τους θυμίζει συνεχώς ότι είναι ανώτερός τους, θα αποτύχει. Γιατί σ' αυτήν την περίπτωση, ο σπουδαστής μπορεί να «υποταχθεί» και ως συνέπεια να μην εξελιχθεί, να μην μπορέσει δηλαδή ν' αναπτυχθεί ή να «μην υποταχθεί» και «να επαναστατήσει» για να διαφοροποιηθεί. Γι' αυτό το λόγο ο επόπτης χρειάζεται να επιτρέψει στα μέλη της ομάδας να αυτενεργούν. Μόνον έτσι θα βοηθηθούν να ωριμάσουν αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και ευθύνες, όπως τα μέλη οποιασδήποτε ομάδας. Αλλά εκτός αυτού, χρειάζεται να μάθουν πώς να γίνουν κοινωνικοί λειτουργοί. Γιατί ο σπουδαστής, εκτός του ότι χρειάζεται ν' αναπτυχθεί ως προσωπικότητα, χρειάζεται να είναι σε θέση να ασκήσει το ρόλο και το έργο του κοινωνικού λειτουργού.

Μία μικρή ομάδα μπορεί να διευκολύνει τη μάθηση των ατόμων που βρίσκονται μέσα σ' αυτή μόνο αν ο επόπτης πιστεύει ότι τα μέλη μπορούν να μάθουν το ένα απ' το άλλο και απ' αυτόν τον ίδιο.

Αν λοιπόν ο επόπτης εμπιστεύεται την ομάδα και της αναθέτει αρμοδιότητες, θα μπορέσουν τα μέλη να διδαχθούν και να βοηθήσουν το ένα το άλλο. Αυτό προϋποθέτει την ικανότητα του επόπτη να δημιουργήσει και να διατηρήσει τέτοιες σχέσεις που θα μειώσουν την αντίσταση, το άγχος και τις άμυνες των μελών ώστε να είναι πιο δεκτικά και ανοικτά στη μάθηση.

Δεν θα πρέπει, δηλαδή, να ξεχνά ο επόπτης ότι ο σκοπός της ομάδας είναι πάνω απ' όλα εκπαιδευτικός. Το να εμπλακεί συναισθηματικά ο σπουδαστής στην ομαδική διαδικασία, δεν σημαίνει ότι εμπλέκεται σε μία θεραπευτική σχέση. Γιατί οι προσωπικές δυσκολίες του κάθε σπουδαστή αντιμετωπίζονται μόνο μέχρι το σημείο που επεμβαίνουν στη διαδικασία της μάθησης. Αν σε κάποια περίπτωση χρειάζεται θεραπευτική αγωγή ο σπουδαστής, τότε αποτελεί ευθύνη της σχολής σε συνεργασία με τον επόπτη να τον παραπέμψει στο κατάλληλο πρόσωπο.

Απαραίτητο, επομένως, για τον επόπτη είναι να αξιολογήσει την εκπαιδευτική ετοιμότητα του κάθε σπουδαστή, όπως επίσης και να διαμορφώσει μία “διάγνωση” για τη δυναμική της ομάδας: πώς δηλαδή η εποπτική ομάδα δυσκολεύει ή διευκολύνει τη μάθηση. Για να το επιτύχει αυτό θα πρέπει να γνωρίζει τους παράγοντες που επηρεάζουν την ομαδική

διαδικασία όπως είναι: η δομή της ομάδας, η ενότητα και το ηθικό, η επικοινωνία, οι σκοποί και ο έλεγχος της ομάδας, η ηγεσία και οι τάσεις που υπάρχουν μέσα σ' αυτήν. Μόνο έτσι θα μπορέσει να κάνει συνειδητή χρησιμοποίηση των διαδραματιζομένων μέσα στη μικρή ομάδα.

Δύο ερωτήματα θα πρέπει να απασχολήσουν τον επόπτη που μπορεί ν' αποτελέσουν συγχρόνως και τις βασικές δυσκολίες της ομαδικής εποπτείας:

(α) Πώς μπορεί να υποκινηθεί και να εξασφαλισθεί η ουσιαστική συμμετοχή κάθε μέλους;

(β) Πώς είναι δυνατόν να καλυφθούν, να ικανοποιηθούν οι ποικίλες ανάγκες που παρουσιάζουν άτομα τόσο διαφορετικά μεταξύ τους, όπως τα μέλη μιας εποπτικής ομάδας;

Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα συνοψίζονται στις ακόλουθες επιδιώξεις του επόπτη:

1. Να εντοπίζει τις ποικίλες ανάγκες των μελών, όπως αυτές εμφανίζονται στην πρακτική άσκηση, αλλά και μέσα στην εποπτική ομάδα.
2. Να κατανοεί τις ανάγκες που εμφανίζει η εποπτική ομάδα ως σύνολο.
3. Να διατηρεί τη συνοχή στην ομάδα και να συμβάλλει στη δημιουργία πνεύματος εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών.
4. Να ενθαρρύνει την υποστήριξη μεταξύ των μελών - σπουδαστών και την εποικοδομητική κριτική.
5. Να εμπλέκει κάθε μέλος ενθαρρύνοντάς το να έχει ενεργό συμμετοχή.
6. Να ελέγχει τα διαδραματιζόμενα επηρεάζοντας τη στάση και συμπεριφορά των σπουδαστών άμεσα ή έμμεσα μέσω των άλλων σπουδαστών.
7. Να βοηθά τον σπουδαστή να καταλάβει «τί συμβαίνει» μέσα στην εποπτική ομάδα βελτιώνοντας συνεχώς τη στάση του και τη συμμετοχή του.
8. Να κατευθύνει το περιεχόμενο της συζήτησης έχοντας συγκεκριμένο πάντα στόχο.
9. Να επιδιώκει να μην είναι ο ίδιος το επίκεντρο της προσοχής μέσα στην ομάδα, απαντώντας σε κάθε απορία, αλλά να κινητοποιεί την ίδια την ομάδα.
10. Να προσφέρεται ο ίδιος ως «ικανοποιητικό» πρότυπο για ταύτιση.

Συμπεράσματα

Ως συμπέρασμα των ανωτέρω, θα θέλαμε να αναφερθούμε στη Mary Louise Somers και στη μελέτη της *«Η Μικρή Ομάδα στη Μάθηση και Εκπαίδευση»* (1963), η οποία αναφέρεται σε ορισμένες διαδικασίες ή φάσεις, όπως τις ονομάζει, που συνδέουν το έργο που έχει να επιτελέσει η εποπτική ομάδα με τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της. Η εργασία μας με τις εποπτικές ομάδες, στη Σχολή του Κολλεγίου, επιβεβαιώνει τις διαδικασίες αυτές, που άλλοτε είναι φανερές και άλλοτε περισσότερο ή λιγότερο καλυμμένες. Οι διαδικασίες είναι οι ακόλουθες:

- i. Ο επόπτης θα πρέπει να περιμένει μία πρώτη περίοδο όπου οι σπουδαστές θα θελήσουν να «δοκιμάσουν» τον επόπτη και μεταξύ τους ο ένας τον άλλον. Η προσπάθειά τους αυτή να υποβάλλουν σε δοκιμασία τους γύρω τους, ξεκινά από την επιθυμία τους ν' ανακαλύψουν τί θα πρέπει να περιμένουν από την όλη εμπειρία εκπαίδευσης στην εποπτική ομάδα, πόσο άνετα θα αισθάνονται, πόσο θα πρέπει να εμπιστεύονται κλπ. Αυτή η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει σε κάποια αποδιοργάνωση της ομάδας. Η κρίση που θα δημιουργηθεί θα είναι προϊόν της αλλαγής, απαραίτητης για μια αποτελεσματική μάθηση.
- ii. Ο επόπτης θα πρέπει να περιμένει κάποιο ανταγωνισμό μεταξύ των σπουδαστών, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν μία ειδική σχέση μαζί του. Μερικές φορές η προσπάθεια ενός μέλους ή μιας υπο-ομάδας αποβλέπει στο να τον απομονώσει από τους άλλους, για να τον έχει μόνον για τον εαυτό της. Ακόμα θα πρέπει να περιμένει να δει μεταξύ των σπουδαστών ορισμένα άτομα ν' αποκτούν περισσότερο "status" μέσα στην ομάδα. Η επίδραση των ατόμων αυτών στην επίτευξη ή παρεμπόδιση των εκπαιδευτικών στόχων είναι σημαντική.
- iii. Ο επόπτης θα πρέπει συνήθως να περιμένει μία αντίδραση εκ μέρους των σπουδαστών στην εκπαιδευτική αυτή εμπειρία, όσο και αν έχουν διευκρινισθεί οι στόχοι. Αυτή η αντίδραση είναι προϊόν της αμφιθυμίας που χαρακτηρίζει κάθε περίπτωση διδασκαλίας - μάθησης.
- iv. Οι ομαδικές διαδικασίες μπορεί να συμβάλλουν ώστε να αμβλυνθεί και να επιλυθεί ή αμφιθυμία και η αντίσταση, αν ο επόπτης είναι σε θέση ν' ανεχθεί αρνητικές όσο και θετικές εκδηλώσεις συναισθημάτων. Στην περίπτωση που ο επόπτης ή τα περισσότερα μέλη της ομάδας έχουν υπερβολικό άγχος γύρω από συναισθήματα εχθρότητας προς την εξουσία, η ομάδα μπορεί να βρει ως στόχο ένα αδύνατο μέλος της και να το αντιμετωπίσει ως «αποδιοπομπαίο τράγο». Αναμένεται από τον επόπτη να χειρισθεί με επιτυχία την κατάσταση και να βοηθήσει τους σπουδαστές να

εκφράσουν άμεσα την επιθετικότητά τους, αντί να τη μεταθέσουν κατ' αυτόν τον τρόπο.

- v. Ο επόπτης πρέπει να κάνει χρήση της ευαισθησίας του όσο περισσότερο μπορεί για να είναι σε θέση να αναγνωρίσει πώς οι σπουδαστές αντιλαμβάνονται τη στάση και συμπεριφορά του και ποια είναι τ' αποτελέσματα της συμπεριφοράς αυτής στην ομάδα των σπουδαστών. Είναι γνωστό το πόσο ευαίσθητοι είναι οι σπουδαστές στο ν' αντιλαμβάνονται την πιθανή έλλειψη σταθερότητας στη στάση του επόπτη και τη δίκαιη ή άδικη στάση του απέναντι στον κάθε έναν από αυτούς.
- vi. Αν ο ατομικός στόχος για κάθε σπουδαστή είναι ν' αναπτύξει την ικανότητά του να επιλύει προβλήματα και συγχρόνως να μεταφέρει αυτή του την ικανότητα εκτός εποπτικής ομάδας, στην πρακτική του άσκηση και στο επαγγελματικό του έργο, τότε ο επόπτης πρέπει να κινηθεί σταθερά για την επίτευξη του στόχου αυτού, με τρόπο που να δείχνει σεβασμό και φροντίδα για τον κάθε σπουδαστή και για τις διαπροσωπικές διαδικασίες της εκπαιδευτικής αυτής εμπειρίας· όπως επίσης σεβασμό και φροντίδα για το περιεχόμενο, την ύλη που πρέπει να μεταδοθεί στο σπουδαστή.

Εξ άλλου από την εμπειρία της ομαδικής εποπτείας έχουμε διαπιστώσει ότι όταν ο επόπτης είναι σε θέση ν' αντιληφθεί και να χρησιμοποιήσει τις διαπροσωπικές σχέσεις για να υποβοηθήσει εκπαιδευτικούς στόχους, τότε: (α) οι σπουδαστές είναι ελεύθεροι να επικεντρώσουν την προσοχή τους στο υπό συζήτηση θέμα, (β) υπάρχει μειωμένη ένταση στις σχέσεις και μεγαλύτερη ικανότητα από μέρους των σπουδαστών ν' αναπτύξουν τα θέματά τους, (γ) έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν καλύτερα μεταξύ τους σε συναισθηματικό και πνευματικό επίπεδο και (δ) αναπτύσσουν μεγαλύτερη αυτογνωσία ως προς το άτομό τους και την ομάδα γενικότερα.

Εν κατακλείδι, τα οφέλη της εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών σε μικρές εποπτικές ομάδες είναι αδιαμφισβήτητα, με την εξαίρεση κάποιων σπουδαστών που οι προσωπικές τους ανάγκες επιβάλλουν την ατομική εποπτεία, τουλάχιστον σε πρώτα στάδια.

Βιβλιογραφία

- Blackey, E. (1957). *Group Leadership in Staff Training*. U.S. Department of Health, Education and Welfare, Washington D.C.
- Καλλιδικάκη, Θ. (1998). *Κοινωνική Εργασία – Εισαγωγή στη Θεωρία και την Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*, Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα, σελ.210-214.
- Καλούτσι, Α. (1980). Η εκπαίδευση στην Κοινωνική Εργασία και η θέση της εποπτείας στην εκπαίδευση, *Η Εποπτεία στην Εκπαίδευση για την Κοινωνική Εργασία*,

- Πρακτικά Σεμιναρίου, Μάρτιος 1978, Συμβούλιο Επιμορφώσεως στην Κοινωνική Εργασία (Σ.Ε.Κ.Ε), Αθήνα, σελ. 13-34.
- Κωνσταντινίδης, Μ. (2008). Η εποπτεία στην εκπαίδευση της Κοινωνικής Εργασίας, *Τετράδια Ψυχολογίας*, τ. 104, σελ.82-92.
- Λεβιδιώτη – Λέκκου Σ. (1996). *Εποπτεία στην Πράξη της Κοινωνικής Εργασίας: Εισαγωγικές σκέψεις, θέσεις και ασκήσεις*, Εκδόσεις Έλλην: Αθήνα.
- Proctor, B.B. (2008). *Group Supervision: A guide to creative practice*, (2nd edition), Sage: London.
- Somers, M.L. (1963). The small group in learning and teaching, in *Learning and Teaching in Public Welfare*, Report of Cooperative Project on Public Welfare Staff Training, I. Washington D.C.: Bureau of Family Services, Welfare Administration.
- Σουρραπά – Ασημακοπούλου, Μ. (1980). Η μπιχεβιοριστική μέθοδος: Χρησιμοποίησή της στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας, στο *Η Εποπτεία στην Εκπαίδευση για την Κοινωνική Εργασία*, Πρακτικά Σεμιναρίου, Μάρτιος 1978, Συμβούλιο Επιμορφώσεως στην Κοινωνική Εργασία (Σ.Ε.Κ.Ε): Αθήνα, σελ. 13-34.
- Ταυλαρίδου – Καλούτση, Α και Παπαφλέσσα, Θ. (2007). *Η Βιωματική Διδακτική στην Εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών*. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ: Αθήνα, σελ. 215-216.